

dr Grażyna Michalska prof. WSPA
Historia Architektury Polskiej

Wykład 1

- **Wstęp do historii architektury**
- **Pradzieje i Preromanizm**

LITERATURA OBOWIĄZKOWA

Czasopisma

- Miesięcznik „Architektura. Murator” , www.architrend.pl
- „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, Wydawnictwo PAN

Słowniki:

- **Słownik terminologiczny sztuk pięknych**, red. Kozakiewicz S. , Warszawa 1969 i wyd. nst.
- Koch W., *Style w architekturze*, wydanie uzupełnione, wyd. Weltbild, 2011
- Bogdanowski J., Holcer Z. , Kornecki M. , *Architektura obronna*, Warszawa 1994
- */słownik terminologiczny/*
- *Sztuka Świata*, wyd. Arkady, Warszawa 1994, t. I; Warszawa 1990, t. XVII – XVIII słownik terminologiczny

Literatura przedmiotu:

- Dobrowolski T. , *Sztuka Młodej Polski*, Warszawa 1963.
- tenże , *Sztuka polska*, Kraków 1974.
- *Historia sztuki polskiej*, red. T. Dobrowolski, W. Tatarkiewicz, Kraków 1962, t. I – III.
- Jaroszewski T., *O siedzibach neogotyckich w Polsce*, Warszawa 1981.
- Krassowski W., *Architektura drewniana w Polsce*, Warszawa 1976
- **Miłobędzki A., *Zarys dziejów architektury w Polsce*, Warszawa 1978 i nst. ***
- tenże, *Zarys dziejów architektury w Polsce*, Warszawa 1988.
- Popławski I., *Architektura przemysłowa Łodzi w XIX wieku*, Warszawa 1973.
- Świechowski Z., *Sztuka romańska w Polsce*, Warszawa 1982
- Tłoczek I., *Dom mieszkalny na polskiej wsi*, Warszawa 1985
- Zachwatowicz J., *Architektura polska*, Warszawa 1966.
- Zin W. , *Typy i formy w polskiej architekturze drewnianej*, Kraków 1956.

* *Otrzymujecie on-line*

DLA PRZYPOMNIENIA

Architektura - sztuka i umiejętność artystycznego kształtowania budowli; w szerszym znaczeniu, twórcze kształtowanie przestrzeni dla potrzeb człowieka.

Rozszerzone poza ścisły zakres pojęcie **architektury** obejmuje a. ogrodów (zw. także sztuką ogrodową), tzn. kształtowanie przestrzeni zielonej na małym obszarze oraz a. **krajobrazu** na rozleglejszych terenach. Komponowanie budowli z elementami przestrzennymi osiedla, jak ulice, place, rzeki, parki – wchodzi w zakres **urbanistyki**. Nauka o założeniach wiejskich to – **ruralistyka** (ruralis = wiejskość). A. zawsze uważana była za jedną z trzech najważniejszych sztuk plastycznych, obok malarstwa i rzeźby; przypisuje się jej rolę przodującą. Dekorację służącą do trwałego ozdobienia dzieł a. nazywamy **dekoracją architektoniczną**; składać się na nią mogą poza elementami czysto arch. (spełniającymi czasem również rolę konstrukcyjną) elementy rzeźbiarskie (w tym **relief**) i malarstwo (**polichromia**). Całość dekoracji arch. związanej na stałe z wnętrzem budowli nazywamy **wystrojem**. W architekturze korzysta się również z wielu gałęzi rzemiosła artystycznego, jak **sztukatorstwo**, **ceramika**, **kowalstwo**, **stolarstwo**, **witrażownictwo**. W komponowaniu wnętrza dużą rolę odgrywają takie działy rzemiosła artystycznego, jak **tkactwo**, a przede wszystkim **meblarstwo (ebenistyka)**; ich wzajemne zestrojenie, zharmonizowanie i podporządkowanie gł. założeniom kompozycji architektonicznej nazywa się architekturą wnętrza.

Dzieła ruchome malarstwa, rzeźby i rzemiosła artystycznego przeznaczone do określonego wnętrza nazywamy jego **wyposażeniem**.

Ze względu na przynależność do określonego **typu osiedla** rozróżnia się a. **miejską** i **wiejską** (budownictwo); ze względu na **funkcję** budowli - architekturę **kultową** (w odniesieniu do religii chrześcijańskiej używa się też terminu a. **sakralna**), w jej ramach: kościelną, cerkiewną, klasztorną itp.; architekturę **świecką** dzielimy na: wojskową, czyli obronną, mieszkalną (pałac, willa, dwór, kamienica, dom, chałupa), przemysłową, folwarczną (pojęcie historyczne), użyteczności publicznej. Ze względu na **historyczne kryteria podziałów społecznych**, wyróżniamy a. rezydencjonalną i a. mieszczańską; ze względu na **materiał** - a. skalną (kutą w skale), a. murowaną oraz drewnianą; w obrębie a. murowanej wyróżnia się a. kamienną i ceglana, a od XIX w. pojawia się jako materiał beton i żelbeton.

Wg **kryteriów stylowych** dzielimy architekturę na: romańską, gotycką, renesansową, barokową, klasycystyczną, eklektyczną, nowoczesną. Niekiedy przeprowadza się rozróżnienia a. wg przynależności do poszczególnych **epok** : prehistoryczna, oświecenia, czy wg **cech narodowych** (np. włoska) lub lokalnych (np. krakowska, toskańska).

DLA PRZYPOMNIENIA

PERIODYZACJA DZIEJÓW ARCHITEKTURY EUROPEJSKIEJ (epoki i style)

- PRADZIEJE ok. VII tys. lat p.n.e.
- STAROŻYTNOŚĆ Mezopotamia, architektura 3,5 tys. p.n.e.
 - Egipt, ok. 2850 – 332 p.n.e.
 - Sztuka egejska ok. 2000 – 1200 p.n.e.
 - Grecja X w. p.n.e. – przełom n.e.
 - Sztuka etruska VIII – I w. p.n.e.
 - Rzym VI w. p.n.e – IV w. n.e.
- ŚREDNIOWIECZE IV – XV w.
 - Architektura starochrześcijańska I – V w.
 - Architektura bizantyjska V – XV w.
 - Preromanizm i romanizm VIII – XIII w.
 - Gotyk XII – XV w.
- NOWOŻYTNOŚĆ XV – pocz. XIX w.
 - Renesans XV – XVI w.
 - Barok k. XVI w. – 3 ćw. XVIII w.; Rokoko ok. 1720 – 1770
 - Klasycyzm ok. poł. XVIII – 1830
- NOWOCZESNOŚĆ XIX – XX w.
 - Romantyzm od ok. 1800
 - Historyzm, eklektyzm XIX w.
 - Secesja 1899 – 1925 (okres szczytowy przeł. XIX/ XX w.)
 - Modernizm od 1918
 - Konstruktywizm I. 20/30. XX
 - Funkcjonalizm I. 20, 30. XX
 - Postklasycyzm I. 20. XX
 - Socrealizm od I. 30. XX
- WSPÓŁCZESNOŚĆ neomodernizm, style indywidualne znanych twórców

DLA PRZYPOMNIENIA

Okres narodzin architektury europejskiej wiąże się z przekształceniem gospodarki zbieracko-rybacko-łowieckiej w gospodarkę związaną z **uprawą roślin i hodowlą zwierząt**. Wiązany jest z pojawieniem się budowli związanych z pochówkiem (to one przetrwały do naszych czasów jako najstarsze).

Najdawniejsze, znane obecnie znaleziska, to głowa człowieka z jaskini Grimaldi chroniona dwoma pionowymi kamieniami i spoczywającymi na nich głazami. Do najstarszych znanych form rzeźbiarskich należy Wenus z Willendorfu (Austria), sprzed ok. 20 tys. lat.

Kurhany to pierwsze budowle pochówkowe pochodzące nawet sprzed siedmiu tysięcy lat, tolos z ok. 3270 p.n.e., z wyspy Carn.

W trzecim tysiącleciu pojawiają się na terenach Europy Zachodniej **dolmeny i menhiry**, których wiele znalezisk pochodzi z 2 tys. p.n.e. Ciekawym odkryciem jest także miejsce pochówku w jaskini Menga w Antequera w Hiszpanii – strop jaskini podparty jest potężnymi filarami. Komorę grobową długości 25 m, szerokości 6,5 m i wysokości 3,3 m tworzy 8 płyt kamiennych. Najbardziej znanym zabytkiem okresu **budowli megalitycznych** jest **Stonehenge** w Anglii.

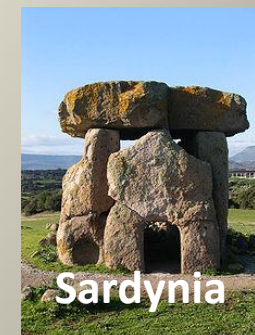
Na terenach obecnej Polski również odnajdujemy ślady wczesnej cywilizacji, nawet sprzed 7 tys. lat.

DLA PRZYPOMNIENIA

MEGALIT - (j. grecki: mega, litos) – wielki nieobrobiony gładz ustawiany w celach kultowych, dla upamiętnienia zmarłych, związany z obserwacjami astronomicznymi

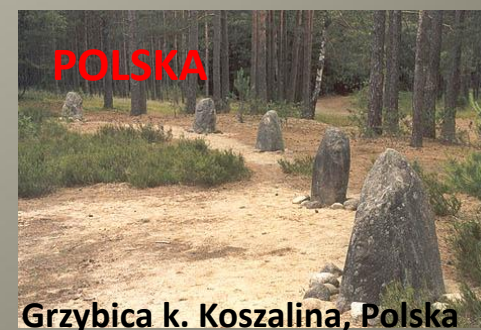
DOLMEN – megalityczna budowla grobowa

KURHAN – mogiła o formie stożkowatej, zawierająca komorę grobową; znany od neolitu (tj. ok. 7 tys. lat p.n.e)

KROMLECH – krąg kamienny ustawiony wokół miejsca kultu; znany od ok. poł. 4 tys. p.n.e

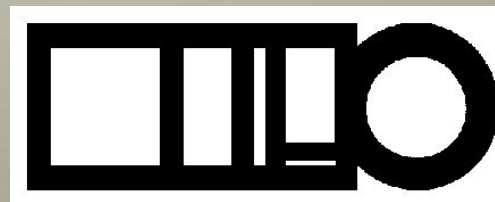
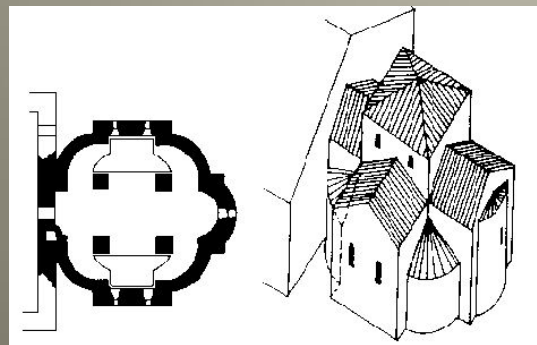
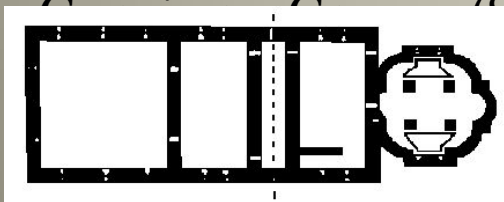
POLSKA ARCHITEKTURA PRZEDROMAŃSKA

Ok. 990 rozrasta się państwo Polan należące do Piastów o Małopolskę i Śląsk; ośrodki: Kruszwica, Gniezno, Poznań. W poł. X w. książę Mieszko władał dodatkowo Mazowszem, Pomorzem Gdańskim, ziemią sieradzka i łęczycką.

W 966 miał miejsce symboliczny chrzest Polski.

Ranga państwa wzrasta po Zjeździe Gnieźnieńskim w 1000 r.

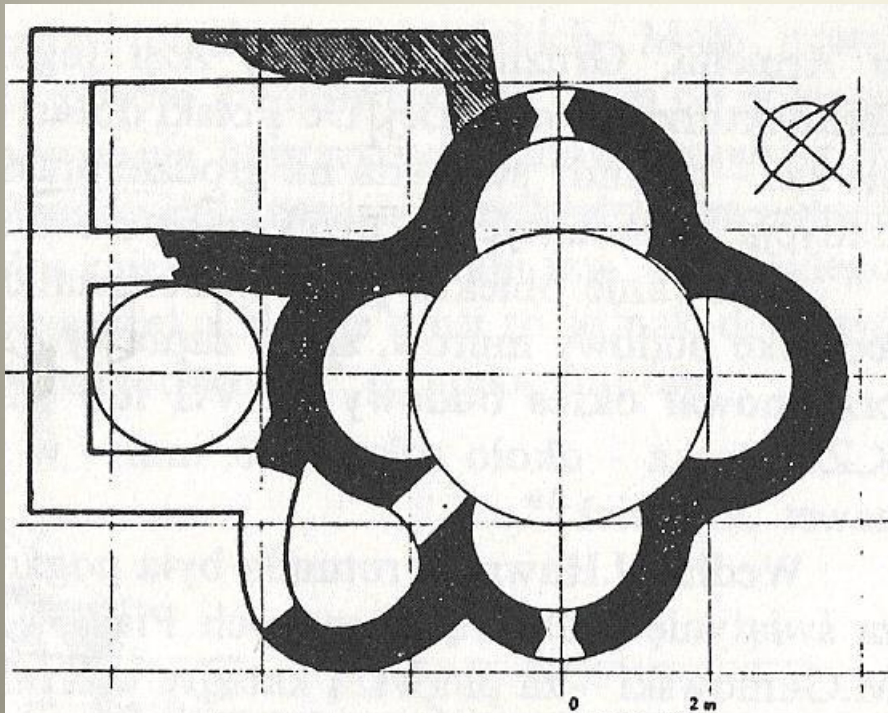
Funkcjonują już (od X w.) pierwsze siedziby biskupie „palatia” z przedromańskimi kościołami: na Ostrowie Tumskim w Poznaniu (1), w Gnieźnie (2) oraz na Ostrowie Lednickim we Wrocławiu i Ostrowie

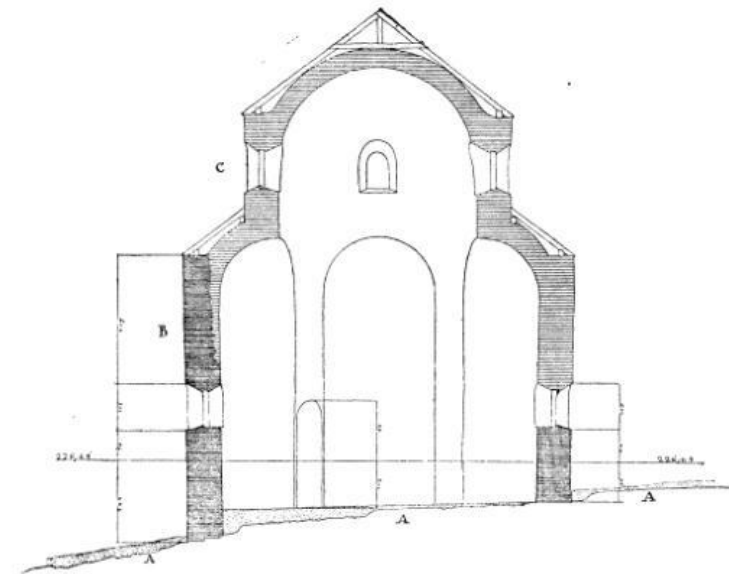
2

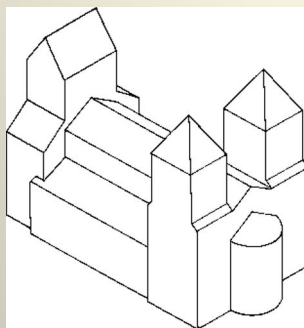

Na szlaku handlowym z Rusi na zachód Europy powstały na pocz. IX w. pierwsze osady Wiślan: Kraków, Tyniec, Wiślica, Sandomierz

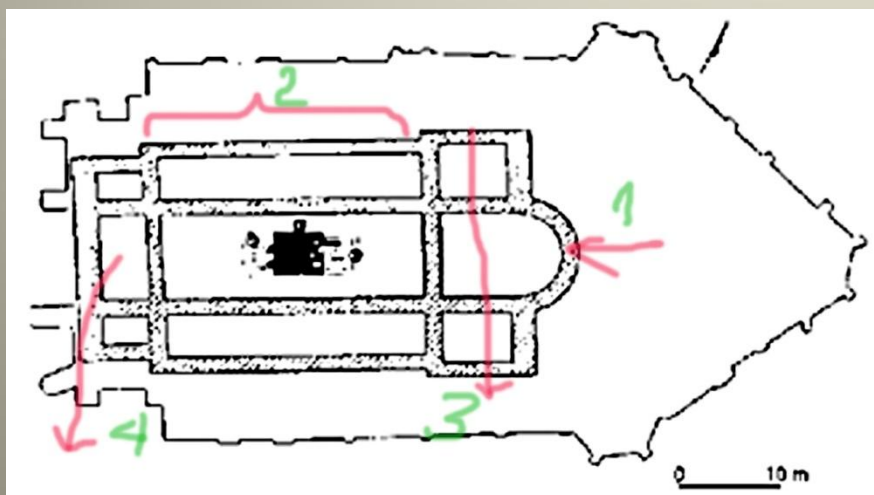

Kraków, rotunda p.w. Najśw. Marii Panny, później św. Feliksa i Adaukta na Wawelu w Krakowie . IX/X w.

Bryła obiektu w typie bazylikowym obejmuje nawę główną i dwie niższe nawy boczne. Zachodnia część kościoła z reprezentacyjną fasadą wywodząca się z *westwerku* architektury karolińskiej
Wieże od wsch. przykryte dachami namiotowymi; dwuspadowym i pulpitowymi w części zach.

Rzut przyziemia

1. Absyda
2. Korpus nawowy
3. Wieże przy prezbiterium
4. Zachodnia część kościoła z reprezentacyjną fasadą wywodząca się z *westwerku* architektury karolińskiej

Ostrów Tumski w Poznaniu, pierwsza katedra z X
w.

Pytania kontrolne:

1. Co to jest architektura ?
2. Jakie rodzaje architektury rozróżniamy ze względu na funkcję ?
3. Wymień epoki rozwoju cywilizacji od pradziejów do nowoczesności.
4. Wymień style architektoniczne okresu Średniowiecza w Polsce.
5. Wymień style architektoniczne okresu nowożytnego w Polsce.
6. Wymień style architektoniczne okresu nowoczesności w Polsce.
7. Podaj przykłady obiektów budowlanych z okresu pradziejowego
8. Co to było „palatium” ?
9. Podaj przykłady obiektów architektury przedromańskiej w Polsce.
10. Narysuj rzut I katedry w Ostrowie Tumskim w Poznaniu i opisz bryłę, wymieniając wszystkie elementy obiektu.